

TAŞKENT

Kaffâl eş-Şâfi Türbesi – Taşkent / Özbekistan

2000. kuruluş yıldönümü kutlandı. Barış yılı etkinliklerine aktif biçimde katıldığı için 1989'da Birleşmiş Milletler kararıyla şehir barış elçisi fahri unvanı verildi. Taşkent 31 Ağustos 1991'de kurulan bağımsız Özbekistan Cumhuriyeti'nin başşehri oldu.

Taşkent 2 milyonu aşan nüfusuyla (2010'da 2.194.272 nüfus) günümüzde Orta Asya'nın en büyük şehri, önemli ticaret, sanayi ve kültür merkezidir. Şehir birbirinden farklı iki kısımdan meydana gelir. Bunlardan birincisi dar sokaklı, kerpiç alçak evlerden oluşan eski şehir; diğeri modern cadde ve binaların, Çirçik suyundan ayrılan kanalların çevresindeki yeşil alanlarıyla dikkati çeken yeni Taşkent'tir. Hz. Osman'ın Kûfe'ye gönderdiği Kur'an nüshasından istinsah edilen mushaf-ı şerif Taşkent'te dinî idareye ait kütüphanede muhafaza edilmekte ve ziyaretçilere açık bulunmaktadır. Taşkent'te Zengi Ata, Cuma (Hâce Ahrâr Velî), Tilya Şeyh camileri; Yunus Han, Kaffâl eş-Şâfi (Hz. İmam), Şeyh Hâvend-i Tahûr, Kaldırkâçbi, Zeynüddin Baba türbeleri; Kükeltaş, Ebû'l-Kâsım ve Barakhan medreseleri gibi mimari âbideler bulunmaktadır. Heysem b. Küleyb eş-Şâfi, Ebû Ali eş-Şâfi, Muhammed b. Ali el-Kaffâl (Kaffâl eş-Şâfi), Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi, Ubeydullah Ahrâr, Muhammed Mîrek Taşkendi Nakşibendi, Edib Ahmed Yükneki, Abdülgaffar Taşkendi, Muhammed Kâdi Taşkendi, Taşkent ve civarında yetişmiş önemli şahsiyetler arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü lugâti't-Türk Tercümesi, I, 443; III, 150; *Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (Kahire el-Meşhedü'l-Hüseyni Nüshası)* (inceleme ve neşir Tayyar Altıkulaç), İstanbul 1430/2009,

inceleme bölümü: I, 82-90; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 613, 614, 615, 628, 629; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), VI, 484; VII, 323; IX, 121; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Havkal, *Şuretü'l-arz*, s. 507-509; *Hudûdü'l-âlem* (Minorsky), s. 118, 357; Makdisî, *Ahşenû't-tekâsim*, s. 264, 276; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind* (nşr. C. E. Sachau), London 1887 → Frankfurt 1993, s. 149; a.mlf., *el-Kânûnü'l-Mes'ûdî* (nşr. Seyyid Hasan Bârânî), Haydarâbâd 1374/1955, II, 576; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 449; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), I, 593; Mirza Haydar Duğlat, *Tarih-i Reşidi* (trc. Osman Karatay), İstanbul 2006, s. 276, 278, ayrıca bk. İndeks; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 480-483; J. Beanjeu-Garnier – G. Chabot, *Traité de géographie urbaine*, Paris 1963, s. 68-69; E. A. Allworth, *The Modern Uzbeks from the Fourteenth Century to the Present: A Cultural History*, Stanford 1990, bk. İndeks; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara 1990, s. 183, 185, 211, ayrıca bk. İndeks; a.mlf. – [Nazif Hoca], "Taşkent", *İA*, XII/1, s. 38-41; a.mlf. – [C. E. Bosworth] – Catherine Poujol, "Tashkent", *EI²* (İng.), X, 348-351; Mehmet Saray, *Özbek Türkleri Tarihi*, İstanbul 1993, s. 10, 14, 24; Süleyman Merdanoğlu – Nasreddin Muhammediev, *Özbekistan Kılavuzu*, Ankara 1997, s. 58-60, 134, 145, 151, 170-172; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara 1999, bk. İndeks; H. A. R. Gibb, *Orta Asya'da Arap Fetihleri* (trc. Hasan Kurt), Ankara 2005, s. 61, 66, 68, 82, 107, 113, 114; Hülya Arslan, *Aurasya Ülkeleri*, İstanbul 2009, s. 72; D. S. M. Williams, "The City of Tashkent, Past and Present", *JRCAS*, LIV/1 (1967), s. 33-43.

ABDULLAH MUHAMMEDCANOV

TAŞKESENLİ

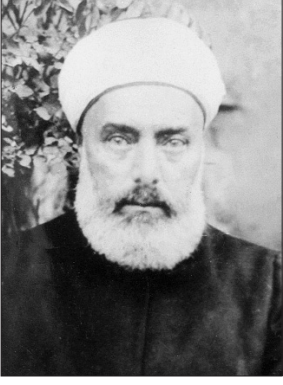
Erzurum ve çevresinde tanınmış bir Nakşî şeyh ailesi.

Aileye adını veren Şeyh Ahmed Efendi 1848'de Bingöl'ün Karlıova ilçesi Hacılar köyünde doğdu. Babası yörenin tanınmış âlimlerinden Molla Mahmud, dedesi Molla Abdurrahman, büyük dedesi Molla Mûsâ'dır. Şeyh Ahmed, Molla Ahmed-i Kûkî'den fıkıh, kelâm, hadis, tefsir, mantık okuyup icâzet aldıktan sonra Bitlis'e gitti ve Şeyh Hâlid-i Evrekî'den astronomi, cebir, hendese okuyarak icâzet aldı. Bu sırada Hizan'a geçip Abdülkâdir-i Geylânî'nin soyundan Sibgatullah Arvâsi'ye intisap etti. Tarikat silsilesi Abdurrahman et-Tâgî – Sibgatullah Arvâsi – Tâhâ-yi Hakkârî vasıtasıyla Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye kolunun kurucusu Hâlid el-Bağdâdî'ye ulaşır. Şeyhinin vefatından sonra halifesi Abdurrahman Tâgî'nin yanında sülûkünü tamamlayarak ondan hilâfet aldı ve irşadda bulunmak üzere Erzurum'a gönderildi (1893). Erzurum'da Sultanmelik mahallesi Uçkumbetler semtine yerleşen Ahmed Efendi,

yaz aylarında Erzurum'a bağlı Taşkesen köyünde ikamet ettiğinden Taşkesenli diye tanındı, aile fertleri de bu şekilde anılageldi. Şeyh Ahmed Efendi, Erzurum Câferiye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Erzurum ve ilçelerinde büyük bir mürid ve talebe halkasına sahip oldu; yetmiş sekiz kişiye icâzet verdi ve dört halife yetiştirdi. Bunların arasında oğlu Şeyh Ziyâeddin, amcasının oğlu Şeyh İbrâhim, Erzurum Serçeme köyünden tabur imamı Mehmed Nûri, Liceli Molla Ömer, Kağızmanlı Molla Hasan, Kiğılı Molla Osman, Hınıs Köşk köylü İbrâhim efendiler anılabilir. Erzurum ve çevresinde medrese eğitimi ve mânevî irşad alanında büyük hizmetlerde bulunan Ahmed Efendi 24 Mart 1909'da Erzurum'da vefat etti. Türbesi Taşkesenli Camii bahçesindedir.

Ziyâeddin Efendi. 1878'de Bingöl'ün Karlıova ilçesi Hacılar köyünde doğdu. Şeyh Ahmed Efendi'nin büyük oğludur. Erzurum Câferiye Medresesi'nde tahsile başladı ve on yedi yaşında iken icâzet aldı. Babası onu aynı medresede müderrislikle görevlendirdi. Genç yaşta Erzurum ve çevresindeki ulemâ arasında büyük üne kavuştu. Yirmi beş yaşında babası tarafından kendisine irşad izni verildi. Mantık ve nahiv ilimlerinde medreselerde okutulan bazı kitapların zor anlaşılabilir yerleri üzerinde yazdığı şerh ve hâşiyeleri kısa zamanda yayıldı. Özellikle Molla Câmî, *Hallü'l-me'âkîd*, *Şerhu'l-Muğni*, Kul (Kavil) Ahmed ve İstiâre hâşiyeleri çok meşhurdur. Bu eserlerini gören Said Nursi onu takdir etti ve bir mektup yazarak kendisiyle mânevî kardeş olmak istediğini bildirdi. Ziyâeddin Efendi de bundan şeref duyacağını söyledi; böylece uzun süre mektuplaştılar. 1914 Kasımında Sarıkamış cephesinde talebelerinin başında savaşırken hastalanıp Erzurum'a dönen Ziyâeddin Efendi 19 Aralık 1914'te genç yaşta vefat etti. Yetiştirdiği talebeler arasında Tortum müftüsü Mehmed Siddik Efendi, Varto Köşk köylü Molla Mehmed, Taşkesenli Molla Alâeddin, Şam Sâlihîyye'den Molla Abdülkuddûs, Dağistanlı Molla İlyas, Siirtli İsmail Hatip (Erzen), Erzurum'un meşhur imamlarından Hâfız Ali ve Tortumlu Molla Dursun efendiler sayılabilir. Aynı zamanda şair olan Ziyâeddin Efendi Arapça, Farsça ve Türkçe gazeller yazmıştır.

Mehmed Sırrı Efendi. 1895'te Erzurum'da doğdu. Şeyh Ahmed Efendi'nin küçük oğludur. Câferiye Medresesi'nde ağabeyi Ziyâeddin Efendi'den fıkıh, kelâm, hadis ve tefsir okudu; onun vefatından sonra "büyük müftü" diye tanınan Tortum müf-

Taşkesenli
Mehmed
Sırrı Efendi

tüsü ve ablasının kocası olan Mehmed Sıddık Efendi'den mantık ve Farsça okuyup icâzet aldı. Ardından babasının halifesi ve dayısı İbrâhim Efendi'ye intisap ederek ondan hilâfet aldı. Şapka devrimi yüzünden Erzurum'da hapis yattıktan sonra tahliye edilip Erzurum dışında ikamete mecbur tutulunca merkeze bağlı Toparlık köyünde ikamet etti. Tekke ve zâviyelerin kapatıldığı, medreselerin kaldırıldığı çok zor şartlar altında Pasinler ve çevre köylerinde talebe okutmayı sürdürdü. Büyük oğlu Abdurrahman Efendi, diğer oğlu ve *Kur'ân-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri* ile (Muhammed Ali es-Sâbûnî) *Reddül-muhtâr*'ın (İbn Âbidîn) mütercimi Mazhar Taşkesenlioğlu, İğdasorlu Hacı Kâmil, amcazadesi Molla Said yetiştirdiği talebelerden birkaçıdır. Uzun süre Erzurum'da merkez vâizliği görevinde bulunan Sırrı Efendi 7 Temmuz 1954 tarihinde vefat etti.

İbrâhim Efendi. 1855'te Bingöl'ün Karlıova ilçesi Hacılar köyünde doğdu. Şeyh Ahmed Efendi'nin amcası Molla Muhyiddin Efendi'nin oğludur. Çeşitli medreselerde okumakla beraber tahsilini Ahmed Efendi'nin yanında tamamladı ve ona intisap etti. 1914'te talebeleriyle birlikte Kafkas cephesinde savaştı. Bu savaşta aldığı yara sebebiyle topal kaldı ve Topal Şeyh diye anıldı. I. Dünya Savaşı'nın ardından Erzurum ve yöresi Ruslar tarafından işgal edilince Anadolu içlerine göç etmeye Erzurum'da kaldı, talebe okuttu, irşadla meşgul oldu ve halkı işgalcilere karşı savaşa teşvik etti. Şapka giymediği gerekçesiyle 1925'te tutuklanarak çıkarıldığı Hınıs Mahkemesi'nce Harput (Elazığ) İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edildi ve bu mahkemece İzmir'de mecburi ikamete tâbi tutuldu. İzmir'de büyük ilgi görmesi ve etrafında bir cemaatin oluşması üzerine Manisa'nın Demirci ilçesine sürgün edildi. Kısa bir süre sonra 3 Kasım 1926'da burada vefat etti. 1954'te türbesinin bulunduğu yerden yol geçince naaş Erzurum'a götürülüp

Taşkesen köyünde toprağa verildi. Yeğeni ve şeyhinin oğlu Mehmed Sırrı, amcasının oğlu Şehâbeddin ve Erzurumlu Hacı Hasan efendilere hilâfet veren İbrâhim Efendi'nin talebeleri arasında yeğeni Mehmed Mâsum, Tekmanlı Molla Fehim, Gönüklü Ahmed, Taşkesenli Molla Ârif ve Molla Halil, Malazgirtli Mehmed Emin efendiler bulunmaktadır.

Şehâbeddin Efendi. 1898'de Erzurum'da doğdu. Şeyh Ahmed Efendi'nin torunu ve Ziyâeddin Efendi'nin büyük oğludur. İlk tahsilini babasından gördükten sonra Tortum müftüsü Mehmed Sıddık Efendi'nin yanında Arapça ve Farsça, kelâm, mantık, hadis ve tefsir okuyarak icâzet aldı. Pasinler'in Ketvan ve Kurnuç köylerinde imamlık yaptı, çevre köylerde ilim ve irşad faaliyetini sürdürdü. Rus ve Ermeni işgali sırasında bir yandan talebe okuttu, bir yandan da Pasinler'in köylerini gezerek halkı Ermeniler'e karşı savaşa teşvik etti. Şehâbeddin Efendi 11 Ocak 1956'da Erzurum'da öldü. Talebeleri arasında Horasan müftüsü diye meşhur olan küçük kardeşi Mehmed Sıddık Efendi, yine Horasan yöresinde tanınan amcazadesi Yüzören köyü imamı Mehmed Efendi sayılabilir.

Mehmed Sıddık Efendi. 11 Aralık 1914'te Erzurum'da doğdu. Şeyh Ahmed Efendi'nin torunu ve Ziyâeddin Efendi'nin oğludur. Doğumundan sekiz gün sonra babası ölünce ağabeyi Şehâbeddin Efendi tarafından yetiştirildi; onun yanında Arapça ve Farsça, fıkıh, kelâm, hadis, tefsir ve mantık okuyup icâzet aldı. Medrese tahsilini sürdürürken Erzurum'da ilk ve ortaokula devam etti. 1952'de Erzurum'un Tekman ilçesine müftü tayin edildi. 1954-1960 yıllarında Horasan'da müftülük yaptıktan sonra Erzurum merkez vâizliğine getirildi. Horasan müftüsü diye tanındı. 1960 ihtilâlinde tutuklanarak Sivas'a gönderildiyse de altı ay sonra serbest bırakıldı ve Erzurum'da görevine devam etti. Bu arada Bitlis Nurşin'e gidip Şeyh Abdurrahman et-Tâgî'nin torunlarından Tâhâ Efendi'ye intisap etti ve kendisinden hilâfet aldı. Erzurum'da vâizlik yaparken bir yandan da müridlerinin eğitimiyle ilgilendi, evinin alt katını medrese haline getirdi, yüzlerce talebe okuttu. Bunların arasında yeğeni Zeki Hoca, Tortum'un eski müftüsü Hâfız Yahya Hoca, Erzurum'un fahrî vâiz ve müderrislerinden Eşref Hoca, Pasinler'in Kevank köyünden Hâfız Şuayb Hoca bulunmaktadır. 13 Şubat 1985'te Erzurum'da vefat etti. Mehmed Sıddık Efendi'nin *Münâcât* isimli bir divanı vardır. Aile

adına Erzurum'da Taşkesenli Kültür Eğitim ve Dayanışma Vakfı kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Sıtkı Aras, *Erzurum'un Manevî Mimarları*, İstanbul 1996, s. 13, 162, 164; a.m.f., *Bir Şehrin Ruhü: Erzurum*, İstanbul 1999, s. 98; Hasan Ali Kasır, *Erzurum Şiirleri Antolojisi*, Erzurum 1997, s. 54-57; Ahmet Tevhit Ulusoy, *Erzurum Üstüne*, Erzurum 1997, s. 93-98; Fuat Taşkesenligil, *Silsile-i Aliye'nin Taşkesenli Halkası*, Erzurum 2002; "Taşkesenli Ahmed Efendi", *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, XI, 444-445; "Taşkesenli İbrâhim Efendi", a.e., XII, 3-4; <http://taskesenlivakfi.tr.cx/>; <http://taskesenli.blogspot.com/> (maddenin yazımında aileden alınan bilgiler ve ailenin elinde bulunan belgelerden faydalanılmıştır).

İBRAHİM TAŞKESENİGİL

TAŞKIN PAŞA KÜLLİYESİ

Nevşehir Ürgüp

Taşkınpaşa (Damsa-Damse) köyünde
XIV. yüzyılda yaptırılan külliye.

Cami, kümbet, türbe ve medreseden oluşan külliyyede caminin ve medresenin kitâbeleri bulunmadığı için inşa tarihleri belli değildir. Ancak kümbetteki 743 (1342-43) tarihiyle türbedeki lahitlerde yer alan 751 ve 756 (1350 ve 1355) tarihleri külliyyenin XIV. yüzyıl ortalarında yaptırıldığını göstermektedir. Cami, yazlık mescid, kümbet ve açık türbe bir avlu duvarı içinde yer almaktadır. Camiye kuzeybatı duvarından bitişik olan eyvan şeklindeki mescid, ortada ayaklara oturan iki sivri kemerli açıklığa sahip olup tonozlarla örtülmüştür. Güney cephesinde beş kenarlı bir mihrap nişi bulunmaktadır. Eyvanın kuzeydoğu köşesindeki merdivenlerle baldaken tarzındaki köşk minareye ulaşılmaktadır. Kesme taştan inşa edilen cami kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Harimde sivri kemerlerle bağlanan altı sütun mihraba dik üç nef meydana getirmektedir. Sütun başlıklarının biri dışında hepsi devşirme malzemedir. Nefler kuzey-güney yönünde sivri kemerli tonozlarla örtülmüş olup mihrap önünde bir kubbe yer almaktadır. Camide günümüzdeki mihrap sade ve beş kenarlı bir niştir. Yapının orijinal ahşap mihrabı ve minberi Ankara Etnografya Müzesi'nde saklanmaktadır. Ceviz ağacından kakma tekniğinde yapılan mihrap bugüne ulaşan tek ahşap örnek olması dolayısıyla önemlidir. 3.50 m. yüksekliğinde ve 2 m. genişliğindeki mihrap enli ceviz levhaların yatay ve dikey yönlerde birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir. Mihrabın dikdörtgen çerçevesini içinde âyetlerin bulunduğu kademeli iki yazı kuşağı dolaşmaktadır. Beş kenarlı mihrap nişi mukar-